PEDAGOGIK JARAYONDA MAVJUD YONDASHUVLAR ASOSIDA BO‘LAJAK TARBIYACHILARNING TAYYORLIGINI TAHLIL QILISH

Shaxnoza Maxamadjanovna Matkarimova
FarDU Mustaqil izlanuvchisi, Koreya Xalqaro universiteti o’qituvchisi

Annotatsiya
Mazkur maqolada pedagogik jarayonda qo‘llanilayotgan zamonaviy yondashuvlar asosida bo‘lajak tarbiyachilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash masalalari tahlil qilingan. Kompetensiyaviy, shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatli, integrativ va innovatsion yondashuvlarning mazmun-mohiyati yoritilib, ularning bo‘lajak tarbiyachilar kasbiy tayyorgarligini shakllantirishdagi o‘rni ilmiy-nazariy jihatdan asoslangan. Tadqiqot davomida pedagogik tayyorgarlikning tarkibiy qismlari, zamonaviy ta’lim talablaridan kelib chiqib, tahlil qilingan hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.
Kalit so‘zlar: *pedagogik jarayon, bo‘lajak tarbiyachi, kasbiy tayyorgarlik, kompetensiya, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, innovatsion yondashuv, integrativ ta’lim, pedagogik kompetentlik.*

KIRISH

Mamlakatimizda maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirish, yosh avlodni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash hamda zamonaviy bilim va kompetensiyalarga ega bo‘lgan pedagog kadrlarni tayyorlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar hamda “O‘zbekiston – 2030” strategiyasida maktabgacha ta’lim tizimini takomillashtirish va pedagog kadrlar salohiyatini oshirish muhim vazifa sifatida belgilangan[32].

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida faoliyat yuritadigan tarbiyachilar jamiyatning ijtimoiy-madaniy rivojlanishida muhim o‘rin egallaydi. Chunki aynan ushbu bosqichda bolaning shaxs sifatida shakllanishi, ijtimoiylashuvi va intellektual rivojlanishining dastlabki asoslari yaratiladi. Shu bois bo‘lajak tarbiyachilarni tayyorlash jarayonida zamonaviy pedagogik yondashuvlardan samarali foydalanish dolzarb ilmiy-pedagogik muammo sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Pedagogik ta’lim nazariyasi va amaliyotida bo‘lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarligini shakllantirish masalalari ko‘plab olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Jumladan, V.A.Slastenin, I.F.Isayev, E.N.Shiyanov, N.V.Kuzmina, A.K.Markova, Sh.Sharipov, N.A.Muslimov, R.H.Jo‘rayev va boshqa olimlarning ilmiy ishlarida pedagogning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning nazariy asoslari ishlab chiqilgan[33].

Bo‘lajak tarbiyachining kasbiy tayyorgarligi murakkab va ko‘p qirrali pedagogik hodisa bo‘lib, u nazariy bilimlar, amaliy ko‘nikmalar, kasbiy qadriyatlar hamda shaxsiy sifatlarning uzviy birligini ifodalaydi. Kasbiy tayyorgarlik tushunchasi pedagogning kasbiy faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirishga tayyorlik darajasini tavsiflaydi.

[1] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi Farmoni. – Toshkent, 2023.
[2] Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика. – Москва: Академия, 2018.

Pedagogik adabiyotlarda tayyorgarlikning quyidagi tarkibiy komponentlari ajratib ko‘rsatiladi:

– motivatsion komponent;
– kognitiv komponent;
– faoliyatli komponent;
– refleksiv komponent;
– kommunikativ komponent[34].

Motivatsion komponent pedagogik faoliyatga qiziqish va kasbga nisbatan ijobiy munosabatni ifodalaydi. Kognitiv komponent esa pedagogika, psixologiya va metodik fanlar bo‘yicha egallangan bilimlar majmuasini o‘z ichiga oladi.

Faoliyatli komponent tarbiyachining amaliy faoliyatni tashkil etish, ta’lim-tarbiya jarayonini rejalashtirish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash ko‘nikmalarini aks ettiradi. Refleksiv komponent esa o‘z faoliyatini baholash va takomillashtirish qobiliyati bilan belgilanadi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim yondashuvi XX asrning ikkinchi yarmida pedagogika fanida shakllangan bo‘lib, uning asosiy maqsadi ta’lim oluvchining individual imkoniyatlari va ehtiyojlarini rivojlantirishdan iboratdir. Ushbu yondashuv vakillari sifatida K.Rodjers, A.Maslou, I.Yakimanskaya va boshqalar e’tirof etiladi[35].

Bo‘lajak tarbiyachilarni tayyorlash jarayonida shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

a) birinchidan, talabalar individual qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi;
b) ikkinchidan, mustaqil fikrlash va ijodkorlik ko‘nikmalarini shakllantiradi;
c) uchinchidan, pedagogik muammolarni hal qilishda innovatsion qarorlar qabul qilishga yordam beradi.

Mazkur yondashuv asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonida talaba passiv tinglovchidan faol subyektga aylanadi. Natijada pedagogik faoliyatga tayyorlik darajasi sezilarli ravishda oshadi.

So‘nggi yillarda oliy pedagogik ta’lim tizimida kompetensiyaviy yondashuv yetakchi metodologik asos sifatida qaralmoqda. Ushbu yondashuvning mohiyati talabaning faqat bilim egallashi emas, balki real pedagogik vaziyatlarda samarali faoliyat yurita olish kompetensiyalarini shakllantirishga qaratilganligi bilan izohlanadi[36].

Bo‘lajak tarbiyachilar uchun quyidagi kompetensiyalar muhim hisoblanadi:

– kasbiy kompetensiya;
– metodik kompetensiya;
– kommunikativ kompetensiya;
– axborot-kommunikatsion kompetensiya;
– innovatsion kompetensiya;
– ijtimoiy kompetensiya.

[3] Муслимов Н.А. Касб таълими ўқитувчисини касбий шакллантириш. – Тошкент: Фан, 2007.
[4] Rogers C. Freedom to Learn. – New York: Merrill, 1983.
[5] Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. – 2003. – №2.

Kompetensiyaviy yondashuvning afzalligi shundaki, u nazariya va amaliyot o‘rtasidagi tafovutni qisqartirishga xizmat qiladi. Talaba pedagogik faoliyat davomida uchrashi mumkin bo‘lgan vaziyatlarni modellashtirish orqali kasbiy tajriba orttiradi.

Faoliyatli yondashuvning metodologik asoslari L.S.Vigotskiy, A.N.Leontev va P.Ya.Galperinlarning ilmiy qarashlariga tayanadi[37]. Mazkur yondashuvga ko‘ra, inson shaxsi faoliyat jarayonida shakllanadi va rivojlanadi.

Bo‘lajak tarbiyachilarni tayyorlashda faoliyatli yondashuv:
– amaliy mashg‘ulotlar;
– pedagogik amaliyot;
– loyiha faoliyati;
– muammoli vaziyatlarni hal qilish;
– trening texnologiyalari orqali amalga oshiriladi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, amaliy faoliyatga asoslangan o‘qitish usullari talabalar kasbiy kompetentligining shakllanishida an’anaviy ma’ruza mashg‘ulotlariga nisbatan samaraliroq natija beradi[38].

Bugungi kunda pedagogik ta’limning muhim tamoyillaridan biri integratsiya hisoblanadi. Integrativ yondashuv fanlararo aloqalarni mustahkamlash va bilimlarni yaxlit tizim sifatida o‘zlashtirish imkonini beradi.

Maktabgacha ta’lim pedagogikasida integratsiya quyidagi yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi:
– pedagogika va psixologiya integratsiyasi;
– metodika va axborot texnologiyalari integratsiyasi;
– nazariya va amaliyot integratsiyasi;
– ta’lim va tarbiya jarayonlari integratsiyasi.

Integrativ yondashuv bo‘lajak tarbiyachilarda tizimli fikrlashni rivojlantirib, murakkab pedagogik muammolarni kompleks hal etish imkoniyatini yaratadi.

Raqamli transformatsiya sharoitida bo‘lajak tarbiyachilarni tayyorlashda innovatsion yondashuvlar alohida ahamiyat kasb etmoqda. Jumladan:
– STEAM ta’lim texnologiyalari;
– masofaviy ta’lim;
– raqamli pedagogika;
– interaktiv metodlar;
– sun’iy intellekt elementlaridan foydalanish pedagogik ta’limning samaradorligini oshirmoqda.

Innovatsion yondashuvlar talabalarning axborot bilan ishlash, kreativ fikrlash va muammolarni hal qilish kompetensiyalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, kelajakdagi kasbiy faoliyatda zamonaviy texnologiyalarni qo‘llashga tayyorlaydi.

Rivojlangan mamlakatlarda bo‘lajak tarbiyachilar tayyorlash tizimi innovatsion yondashuvlarga asoslangan. Finlyandiya tajribasida pedagogik ta’lim ilmiy tadqiqot faoliyati bilan integratsiyalashgan. Talabalar ta’lim jarayonida ilmiy izlanishlar olib

[6] Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – Москва: Политиздат, 1977.
[7] Выготский Л.С. Педагогическая психология. – Москва: Педагогика, 1991.

boradi va o‘z faoliyatini refleksiya asosida baholaydi. Germaniyada dual ta’lim tizimi asosida nazariya va amaliyot uyg‘unligi ta’minlanadi. Talabalar o‘qish davrining muayyan qismini maktabgacha ta’lim tashkilotlarida o‘tkazadi. Janubiy Koreyada raqamli pedagogika va STEAM yondashuvlari bo‘lajak pedagoglarni tayyorlashning ustuvor yo‘nalishi hisoblanadi. Singapur tajribasida esa pedagogik kompetensiyalarni shakllantirishning uzluksiz modeli ishlab chiqilgan bo‘lib, pedagoglar faoliyati muntazam monitoring qilinadi.

Mazkur tajribalarni milliy ta’lim tizimiga moslashtirish bo‘lajak tarbiyachilar tayyorgarligini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik jarayonda mavjud zamonaviy yondashuvlar bo‘lajak tarbiyachilarni kasbiy faoliyatga samarali tayyorlashning muhim omili hisoblanadi. Mazkur yondashuvlarni ta’lim amaliyotiga izchil joriy etish maktabgacha ta’lim tizimi uchun raqobatbardosh, kreativ va kompetent pedagog kadrlarni tayyorlash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi. – Toshkent, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2019.
4. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
5. Slastenin V.A., Isayev I.F., Shiyanov E.N. Pedagogika. – Moskva: Akademiya, 2018.
6. Kuzmina N.V. Professionalizm lichnosti prepodavatelya. – Moskva, 1990.
7. Markova A.K. Psixologiya professionalizma. – Moskva: Znaniye, 1996.
8. Leontev A.N. Deyatelnost. Soznaniye. Lichnost. – Moskva: Politizdat, 1977.
9. Vigotskiy L.S. Pedagogicheskaya psixologiya. – Moskva: Pedagogika, 1991.
10. Muslimov N.A. Kasb ta’limi o‘qituvchisini kasbiy shakllantirish. – Toshkent: Fan, 2007.
11. Sharipov Sh.S. Pedagogik kompetentlik asoslari. – Toshkent, 2015.
12. Xutorskoy A.V. Klyucheviye kompetensii v obrazovanii. – Moskva, 2003.